

שאלות יסוד ואתגרים ברצועת עזה

written by פרופ' קובי מיכאל | 02.01.2025

בניגוד להנחה הרווחת, אנו מעריכים שבעתיד הנראה לעין, רצועת עזה לא תוכל להיות ישות מתפקדת ושוחרת יציבות ושלוש. לכן חשוב לבחון אלו חלופות עומדות בפני ישראל להתמודדות עם מציאות כזו. במאמר הזה אנו מציגים מספר חלופות ומתודולוגיה להשוואה.

בהעדר מתווה לשחרור כל החטופים, נכון לישראל שלא לאפשר תחילה של כל תהליך שיקום של הרצועה.

כללי

המלחמה ברצועת עזה נמצאת בשלב שבו צה"ל פועל כדי להמשיך להשמיד את הכוח הצבאי שנותר לחמאס ולשאר הפלגים ברצועה. צה"ל ממשיך בפעולה בצפון הרצועה כדי לחסל קיני טרור וכדי להשמיד תשתיות טרור מעל ומתחת לקרקע, וההשתלטות על בית החולים כמאל עדוואן בג'באליה מסמלת את אקורד הסיום במיטוט מרכז הכובד האחרון של חמאס בצפון הרצועה. ישראל הצליחה למעשה להשמיד את חמאס כישות שלטונית וצבאית בחלק גדול מהרצועה. לחמאס נותרה עדיין אחיזה אזרחית בחלק מרצועת עזה בזכות שליטתו בחלוקת הסיוע ההומניטרי, המאפשרת לו שליטה אזרחית באוכלוסייה ותשתית לשיקום חלקי באמצעות הספקה שוטפת של צרכים לוגיסטיים ויצירת מקורות הכנסה לגיוס צעירים לא מיומנים למילוי השורות שהתרוקנו. אלא ששליטתה האפקטיבית של ישראל ברצועת עזה על רוב חלקיה מונעת מחמאס את היכולת להשתקם באופן שיאפשר לו לחזור ולהיות ריבון אפקטיבי ברצועה עזה עם יכולות צבאיות מאורגנות.

פניה של ישראל בשלב זה של המלחמה הם למיצוי הסיכוי לשחרור החטופים באופן שישמר לצה"ל את חופש הפעולה המבצעי לסיכול כל ניסיון של חמאס לשקם יכולות במטרה לפגוע בישראל. זה כמובן מחייב גם שליטה מוחלטת על המעטפת של הרצועה, כמו גם בציר פילדלפי, לצד שימור מרחב החיץ הביטחוני ככלי קריטי לשמירת ביטחון יישובי העוטף. לצד זאת נדרש לבחון כיצד ניתן או נכון לפעול (אם בכלל ניתן) לשיקום רצועת עזה; תהליך האמור להישען על חלופה שלטונית אזרחית לחמאס ועל ליווי ותמיכה של כוח משימה אזורי-בינלאומי. הרשות הפלסטינית מצידה פועלת כדי להיות שותפה לתהליך הזה.

נדמה שהמונח "שיקום הרצועה" הפך שגור בפי כול, אולם ראוי לבחון מה משמעות השיקום הזה והאם יש לו כלל תוחלת. המונח "שיקום" עלול גם להטעות את הקורא, מאחר שההקשר של המונח מיוחס לרוב לממד הפיזי של שיקום תשתיות ומבנים. לשיטתנו, משמעות השיקום היא נטישת דרך המאבק האלים בישראל והפיכת עזה לישות מתפקדת, אחראית, יציבה, שוחרת יציבות וביטחון ונטולת תודעת התנגדות והמשך המאבק המזוין נגד ישראל.

שיקום רצועת עזה ? הנחות ושאלות

הנחת העבודה המקובלת על הקהילייה הבינלאומית, על השחקניות האזוריות ובמידה רבה גם על גורמים בישראל, בכלל זה במערכת הביטחונית, היא שעם סיום המלחמה והקמת חלופה שלטונית לחמאס ניתן יהיה להתחיל בתהליך שיקום הרצועה. הנחת היסוד שעומדת בבסיס הנחת העבודה המוזכרת היא שרצועת עזה ניתנת לשיקום, וכי שיקום זה יביא לנטישת דרך הטרור והמאבק בישראל. הנחת יסוד זו מתקבלת כאקסיומה ללא עוררין. היא אינה מתוקפת, ולא מרחפים מעליה כל סימן שאלה או ספק.

ראשית יש לבחון מה משמעות המונח "שיקום רצועת עזה". רצוי לייצר שפה משותפת ולהגדיר למה מתכוונים כשמשמשים במונח זה, ומהי דמותה של רצועת עזה המשוקמת. להגדרתנו, שיקום הרצועה הוא תהליך שיוביל להקמה של ישות כמו-מדינתית מתפקדת, חיונית, אחראית ושוחרת ביטחון ויציבות עם יכולת ותשתית לפיתוח כלכלי וחברה אזרחית חזקה. עד כאן על דרך החיוב. על דרך השלילה יש לקבוע שרצועת עזה משוקמת לא תהווה עוד איום על מדינת ישראל, לא תאפשר טיפוח תודעת מאבק נגד ישראל ולא תהווה מקור של אי-יציבות במרחב. כדי להשיג את האמור לעיל נדרשים תנאים מספר: התנתקות של האוכלוסייה העזתית מאתוס הפליטות והשיבה והמאבק הנצחי בישראל, בנייה של אתוס של חיים בשלום עם ישראל ובנייה של כלכלה וחברה מתוקנת מחוליי העבר. בחינה מפוכחת של שאלת היתכנות השיקום אינה יכולה להיעשות במנותק מהתייחסות לתנאי היסוד של המערכת הפלסטינית בכלל, ומהשאלה האם החברה הפלסטינית בכללותה בשלה לשינוי האמור. כך או כך, יש לבחון את המשתנים המשפיעים על תהליך השיקום, אלו שבתוך המערכת הפלסטינית ואלו שמחוץ לה. את הגורמים המשפיעים ניתן לסווג לגורמים מאפשרים לצד גורמים מסכלי או משבשי שיקום ולהבחין בין גורמים חיזוניים לבין גורמים פנימיים למערכת הפלסטינית, ואז להגדיר את עוצמת ההשפעה של כל אחד מהם.

האם רצועת עזה ניתנת לשיקום

הניסיון העולמי של שיקום אזורים ומדינות שהיו נתונות בסכסוך אלים מתמשך מלמד שלא ניתן להצליח לשקם אזורים ומדינות ללא מעורבות פעילה של האוכלוסייה וללא רצון כן ואמיתי של האוכלוסייה בתהליך שכזה. המחשבה כי ניתן לכפות מודל שיקום על האוכלוסייה המקומית "הר כגיגית" היא נטולת בסיס. מעורבות והשתתפות פעילה של האוכלוסייה המקומית מחייבת המרה של התודעה הקולקטיבית של האוכלוסייה מתודעת מאבק ומלחמה לתודעת פיוס ושיקום תוך הכרה בחשיבות היעד הסופי של תהליך השיקום. במקום שבו נשמרת תודעת מאבק והתנגדות, לא ניתן יהיה לגייס את האנרגיות ואת המאמץ המתחייבים לתהליך שיקום ולא תוכל לצמוח הנהגה מקומית לגיטימית המחויבת לתהליך השיקום ולא לאתוס התנגדות ומאבק.

להערכתנו, התודעה הקולקטיבית של הציבור הפלסטיני ברצועת עזה הייתה ונותרה תודעת

מאבק שתכליתו הינה השמדת מדינת ישראל. לפיכך, מתחייבת השאלה האם ניתן בכלל לשקם את רצועת עזה, והאם האוכלוסייה שם תוכל בעתיד הנראה לעין להתנתק מתודעת המאבק הנצחי להשמדת ישראל. כל הסקרים האחרונים מראים שהפלסטינים (ברצועת עזה, אולם לא רק שם) חדורי תודעת המאבק להשמדת ישראל, תומכים בחמאס יותר מאשר בפת"ח וברובם עדיין תומכים במתקפה הרצחנית של ה-7 באוקטובר 2023. זאת גם עתה, ולמרות מוראות המלחמה. [1] ללא שינוי משמעותי של התשתית הפסיכולוגית הקולקטיבית הפלסטינית, [2] קשה להניח הצלחה של תהליך שיקום כלשהו, ורצועת עזה תמשיך להיות מקור לחוסר יציבות מתמשך לאורך שנים רבות.

בנוסף, תהליך שיקומה של רצועת עזה לא יוכל להתחיל ללא מיגור שלטון חמאס. גם יכולות שיוריות של חמאס כריבון ימנעו מכל גורם אפשרי או רלוונטי לתהליך השיקום, ואפילו מהרשות הפלסטינית, להיכנס לרצועת עזה. הגורם היחיד שיכול לפרק את חמאס מיכולותיו הצבאיות והשלטוניות המאורגנות והאפקטיביות הוא צה"ל.

אחת הדוגמאות החשובות בהיסטוריה בנוגע לשיקום רחב היקף היא שיקומה של גרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה. גרמניה הנאצית, שהייתה מדינה קיצונית ואלימה, שינתה בתוך שנים ספורות את פניה למדינה שוחרת שלום. אכן, ההשקעות הכלכליות היו גורם חשוב, אבל הגורמים המרכזיים לשינוי שהתרחש בגרמניה היו הבסתו המוחלטת של המשטר הנאצי והתודעה של הציבור הגרמני שהפנים את אי-הלגיטימיות ואי-המוסריות של המשטר הנאצי, את האסון שהמיט על גרמניה ועל העולם, שקצה נפשו במלחמה והוא מבקש לעצמו חיים בשלווה וברוחחה. אותו ציבור, ברובו הגדול, נתן ידו לתהליך הדה-נאציפיקציה של גרמניה, תהליך שבמסגרתו סולקו בעלי תפקידים נאציים מתפקידם בממשל ובמוסדות הציבור. ראוי לשאול האם הדוגמה הזו תוכל לחזור על עצמה ברצועת עזה, כלומר ביצוע של דה-חמאסיפיקציה של הרצועה.

מאז השתלטות החמאס על הרצועה היינו עדים לריטואל קבוע. סבב לחימה, שבסופו מאמצי שיקום בינלאומיים (שחלקם הגדול נגנב לשיקום היכולות הצבאיות של החמאס) וחוזר חלילה. חמאס מעולם לא נדרש לדין או חשבון, גם לא האוכלוסייה האזרחית שרובה תמך בחמאס. עניין השיקום והתגייסות הקהילייה הבינלאומית לעזרה היה בחזקת מובן מאליו. השיח על שיקום הרצועה עם סיומה של מלחמת "חרבות ברזל" רותם את העגלה לפני הסוסים, זאת מבלי שניתנת התשובה לשאלה האם בכלל ניתן לשקם את עזה. יש גם לזכור שהאומדן לשיקום הרצועה עומד כרגע על בין 100-150 מיליארד דולר. קשה להניח התגייסות של הקהילייה הבינלאומית להזרמה של סכומי כסף עצומים שכאלה כשבקצה אין ביטחון שאכן נקבל ברצועת עזה ישות מתפקדת ואחראית שאיננה רדיקלית.

במאמר זה נבקש לצאת מנקודת הנחה שרצועת עזה לא תוכל להפוך לישות אחראית, יציבה ומתפקדת בעתיד הנראה לעין, ולכן איננה ניתנת לשיקום ברוח הגדרתנו. נבקש לבחון את המשמעויות ואת החלופות העומדות בפני ישראל להתמודדות עם מציאות זו ולהצביע על החלופה המועדפת על בסיס השוואה בין החלופות בהתייחס לקריטריונים להערכה של החלופות.

המסלול להעדר שיקום

עתידה של עזה מתפתח מתוך שני מצבי יסוד או תרחישים. הראשון הוא הסדר המבוסס על מתווה לשחרור חטופים. המשמעות של מתווה שכזה הינה הפסקת המלחמה והשאת חמאס כריבון ברצועה, ואולי כניסה של כוח משימה אזורי-בינלאומי שיוביל את תהליך השיקום והחניכה של הנהגה מקומית או ממשלת טכנוקרטים, בזיקה לרשות הפלסטינית. קשה לראות כיצד תוכל ישראל להסכים למציאות שבה חמאס נותר כריבון, שירצה וכנראה גם יוכל לחדש את תהליך ההתעצמות הצבאית שלו ולייצר מחדש איום ביטחוני על ישראל. בכל מקרה, גם אם ישראל תסכים לאפשר את הסיכוי לשינוי למשך תקופה מסוימת, הרי שסביר להניח שחמאס ינסה לשקם את יכולותיו הצבאיות וישראל תיאלץ לחזור ללחימה כדי למנוע התעצמות ואיומים על ישראל.

ייתכן גם מצב שבו מתקיימת רק הסכמה חלקית עם חמאס למתווה חלקי. תהליך שיקום בתרחיש כזה, ללא שינוי עמוק בתודעה הקולקטיבית של אוכלוסיית הרצועה, לא יצליח להתפתח בשל סיבות מובנות במערכת הפלסטינית עצמה. כך למשל, העדר שיתוף פעולה מצד האוכלוסייה המקומית, העדר הנהגה מקומית לגיטימית, לגיטימיות מוגבלת לגורמים חיצוניים למערכת הפלסטינית, מאמץ של חמאס לשיקום יכולותיו ולסיכול מאמצי השיקום, פשע, עימותים פנימיים עד כדי מלחמת אזרחים ועוד. כך או כך, התוצאה של הסדר שכזה הינה מציאות משברית, עם מורכבות ייחודית ומאתגרת מבחינת ישראל בהינתן נוכחות של כוח משימה בשטח הרצועה, שתוצאתה היא שרצועת עזה לא תשוקם בהתאם להגדרתנו לעיל.

מצב היסוד השני הוא מצב שבו אין עסקת חטופים והנחת העבודה היא המשך נוכחות של כוחות צה"ל בשטח הרצועה והמשך הלחימה נגד שאריות חמאס וניסיונות השתקמותו באזורים שבהם צה"ל אינו נוכח. יש להניח שבתרחיש הזה לא ייכנס כוח משימה לשטח הרצועה, לא תתבסס הנהגה מקומית אלטרנטיבית לחמאס ואפילו הרשות הפלסטינית, שספק אם תרצה, לא תוכל להיכנס לשטח הרצועה, ולכן לא יתחיל כל תהליך שיקום של ממש.

מבחינת ישראל, התרחיש הראשון הוא הבעייתי והמורכב מבין שני התרחישים. ישראל תתקשה לפעול באופן חופשי כדי להבטיח את ביטחונה ולמנוע זליגת אלימות משטח הרצועה לשטחה, זאת בשל נוכחות גורמים חיצוניים בשטח הרצועה, ומעורבות ואינטרסים אזוריים ושל הקהיליה הבינלאומית. להערכתנו הסיכוי לתחילתו של תהליך שיקום על בסיס מתווה שהוסכם על ידי הצדדים קלוש עד כדי לא קיים. זאת בהינתן מוטיבציה ואינטרס של חמאס לשמור על שליטתו ברצועה ולפעול לשיקום מעמדו ויכולותיו כריבון וככוח צבאי.

סיכונים והזדמנויות

המצב שבו רצועת עזה אינה צועדת במסלול שיקום מציב סיכונים רבים, אולם הוא גם מייצר

הזדמנויות. בצד הסיכונים עומדת האפשרות למציאות כאוטית ברצועה באופן דומה למתרחש בסומליה, מציאות העלולה לגלוש אף לשטחנו תוך הקרנה שלילית על היציבות היחסית ביהודה ושומרון ועל השליטה הביטחונית במרחב. אלה גם אלה עלולים לחייב היקף גדול של כוחות צה"ל לצורך ייצוב המציאות הביטחונית והגנה מפני איומים משטח הרצועה, כמו גם באיו"ש.

בנוסף קיים החשש להתגברות הביקורת הבינלאומית עד כדי האשמת ישראל בפשעים נגד האנושות ונידוי ישראל "הפוגעת ומונעת אפשרות לשיקום רצועת עזה". מציאות שכזו עלולה גם להחריף את היחסים עם מדינות ההסדר מצרים, ירדן ומדינות הסכמי אברהם. מובן שקיים גם הסיכון של הקפאת תהליך הנורמליזציה עם ערב הסעודית ומתח ביחסים עם ארצות הברית.

לצד סיכונים אלה, ניתן לראות הזדמנויות אחדות. מבחינה ביטחונית, שליטה ביטחונית של ישראל ברצועת עזה תשפר את מצב הביטחון ותאפשר השלמת תהליך של פירוק החמאס ושליטת האפשרות לחזרתו כשליט ריבון ברצועה. פירוק החמאס באופן ברור ישפיע בתורו גם על האוכלוסייה וייצר סיכוי למפץ חברתי-פוליטי ברצועה שיאפשר עלייה של כוחות המתנגדים לדרכו של חמאס ושיניחו את התשתית לתחילתו של תהליך דה-רדיקליזציה ודה-חמאסיפיקציה של הרצועה, תהליך שבתורו יוכל אולי לאפשר הכשרת תנאים מתאימים יותר לתחילתו של תהליך שיקום.

חלופות אפשריות לישראל

בהינתן מציאות של העדר שיקום של רצועת עזה עומדות בפני ישראל חלופות אחדות. **החלופה הראשונה** ² כיבוש מלא של הרצועה והחלת ממשל צבאי מלא בכל שטח הרצועה. **חלופה שנייה** ³ החלה של ממשל צבאי רק על החלקים ברצועה שבהם יש לצה"ל שליטה מלאה, כמו למשל בצפון הרצועה. תיתכנה גם חלופות משנה לחלופה זו מבחינת השטח שיהיה תחת ממשל צבאי. בחלופה הזו, חמאס מוחלש ונטול יכולות צבאיות מאורגנות ומשמעותיות יוכל להמשיך לשלוט בחלקים שבהם צה"ל לא יהיה נוכח, כך למשל במרחב ההומניטרי בדרום מערב הרצועה. הממשל הצבאי יתקיים עד למציאת חלופה אחרת וטובה יותר בעתיד.

חלופה שלישית ⁴ הפעלה של חברות סיוע בינלאומיות שיש להן יכולת אבטחה עצמית. חברות אלה תפעלנה באחד משני מודלים אפשריים. מודל ראשון יהיה הקמה של מתחמי סיוע במרחבים שבהם יש לצה"ל שליטה ביטחונית טובה. מתחמי סיוע אלה יהיו ללא חמאס, כשהחברות מוודאות שהסיוע ההומניטרי אינו מגיע לגורמי חמאס אלא ישירות לצרכני הסיוע. הקמה של מתחמים הומניטריים תוכל להתרחב בהמשך לאזורים נוספים ברצועה כשצה"ל מספק רק את האבטחה ההיקפית. מודל שני, שיוכל לפעול במקביל, הינו אבטחת שיירות סיוע עד למרחבי חלוקה או מרחבי הפצה, כשהסיוע ההומניטרי עצמו יחולק לתושבים על ידי גורמים ברצועה שאינם חמאס.

חלופה רביעית ⁵ פינוי מלא של כוחות צה"ל משטח הרצועה. בחלופה זו תישמר השליטה של

צה"ל בכל המעטפת, ובכלל זה מרחב החיץ הביטחוני כולל מרחב פילדלפי. צה"ל יתמקד בפעילות במתכונת "כיסוח הדשא" בדומה למודל הפעולה ביהודה ושומרון, תוך שמירה של חופש פעולה מבצעי בכל הרצועה. המשמעות היא שחמאס ימשיך לקיים ברצועת עזה שליטה חלקית אזרחית, ובמידה מסוימת גם צבאית, כשצה"ל יפעל למנוע כל ניסיון להתעצמותו הצבאית בשטח הרצועה.

בכל החלופות יש לשקול את הפעלת מעבר רפיח בפיקוח גורם בינלאומי שעליו ישראל סומכת, רצוי ארצות הברית, בשקיפות מלאה לישראל, ובכלל זה זכות וטו או מניעה של כניסת גורמים עוינים ומסוכנים. הפעלת מעבר רפיח תאפשר כניסה של סיוע הומניטרי ומעבר חופשי של אנשים אל הרצועה וממנה בכפוף לבידוק קפדני, ישלול את טענת המצור ויוריד חלק ניכר מהנטל על ישראל בכל הנוגע להכנסת סיוע הומניטרי משטחה לשטח הרצועה.

אנו מציעים למקבלי ההחלטות לנתח את החלופות לאור המדדים המפורטים להלן:

- **ביטחון** [?] מה משמעות החלופה מבחינת הביטחון של ישראל לאורך זמן.
- **השמדת חמאס** [?] האם החלופה מאפשרת השגה של השמדת היכולות השלטוניות והצבאיות של חמאס.
- **עלויות למשק** [?] העלויות לאורך זמן למשק הישראלי למימוש החלופה, בכלל זה היקף הכוחות והעלות הישירה והעקיפה למימוש החלופה.
- **יחסים עם ארה"ב** [?] מידת ההשפעה על יחסי ישראל וארצות הברית.
- **יחסי חוץ** [?] מידת ההשפעה על יחסי ישראל עם הקהילייה הבינלאומית.
- **היחסים עם מדינות השלום** [?] השפעת החלופה על יחסי ישראל עם מצרים ועם ירדן.
- **היחסים עם מדינות הסכמי אברהם** [?] התרומה החיובית או השלילית של החלופה להעמקת הסכמי אברהם, כמו גם לקידום הנורמליזציה עם ערב הסעודית ומדינות מוסלמיות אחרות לבניית ציר חליפי לציר ההתנגדות של איראן.

קיימים כמה מודלים לניתוח החלופות. מודל אפשרי יהיה לתת משקל באחוזים לכל מדד מבחינת החשיבות של המדד בניתוח, כך שכל המדדים מסתכמים ל-100%, ובנוסף יינתן ציון לכל מדד בכל חלופה נבחנת. שיטה מקובלת תהיה לתת ציון מ-1-5, (5) הטוב ביותר מבחינת ישראל, עד 1 (1) הגרוע ביותר מבחינת ישראל). הקמת טבלת שקלול תאפשר לבחון את החלופה המועדפת ולבחון את רגישות החלופה לאור ציוני המדד הרלוונטי.

מסקנות והמלצות

ישראל חייבת להיערך לאפשרות הסבירה של העדר תהליך שיקום ברצועת עזה, בין אם לא יתחיל ובין אם יתחיל וישובש ואז יופסק. המשמעות היא שישראל תהיה חייבת לשמר שליטה צבאית בשטח כדי להבטיח את האינטרסים הביטחוניים החיוניים שלה. החלופה המסוכנת והמורכבת ביותר מבחינה ביטחונית עבור ישראל היא חלופת הסדר חלקי או מלא עם חמאס

שיעגן את ההסכמה להישארותו כריבון בשטח רצועת עזה וסבירות גבוהה לכניסת כוח משימה אזורי-בינלאומי לשטח הרצועה לצורך הנעת תהליך שיקום. ניתן להניח שיתקיים קושי של כל כוח משימה להניע תהליך שיקום אמיתי, זאת לנוכח סיבות מובנות פנימיות למערכת הפלסטינית ולאסטרטגיה המנחה את חמאס, לא כל שכן כאשר חמאס נותר עם מוטיבציה מובהקת לשיקום יכולותיו הצבאיות. ישראל תהיה חייבת לסכל, לשבש ולמנוע כל מאמץ של חמאס לשיקום יכולותיו הצבאיות כדי להבטיח את אי התפתחותו מחדש של איום ביטחוני. אלא שגם אם ישראל שומרת לעצמה את חופש הפעולה המבצעי ומייצרת אחיזה מודיעינית איכותית המאפשרת לה ניטור קפדני של כל ניסיון השתקמות של חמאס, היא תתקשה מאוד לפעול באופן חופשי בנוכחות כוחות זרים בשטח רצועת עזה.

בניתוח מתודולוגי שלנו את החלופות על בסיס הקריטריונים המוצעים להערכה ומשקלם, עולה כי בפני ישראל עומדות שתי חלופות רלוונטיות: החלה של ממשל צבאי בצפון הרצועה, או לחילופין הקמת מתחמים הומניטריים ללא חמאס על ידי חברות סיוע זרות בעלות יכולת אבטחה, זאת תוך שמירה על מרחב החיץ הביטחוני ומרחב פילדלפי. המרחב ההומניטרי במואסי ייוותר על כנו בשליטה אזרחית מסוימת של חמאס, כשישראל תפעל לסכל איומים ביטחוניים והתעצמות צבאית.

כדי למזער את הסיכון ואת המורכבות, חשוב מבחינת ישראל שלא לאפשר תחילת תהליך שיקום בעבור מתווה שחרור חטופים חלקי בלבד. ישראל צריכה להגביל את התשלום או את המחיר בעבור מתווה חלקי, שחרור חלקי של החטופים, לשמור על נוכחות צבאית במרחב כשהיא אינה מאפשרת כניסת כוח משימה זר לשטח, שבעצם נוכחותו יגביל את מרחב התמרון והגמישות של ישראל המתחייב לסיכול אפקטיבי של ניסיונות ההתעצמות הצבאית של חמאס במרחב הרצועה.

[1] ראו סקרים של ד"ר ח'ליל שקאקי, ממכון PCPSR (Palestinian Center for Public Survey and Research), וגם מאמרו של קובי מיכאל: סקר, סקר אל תרדוף מ-29 באוקטובר 2024, <https://www.inss.org.il/he/publication/palestinian-survey-2024>

[2] להרחבה בעניין זה ראו: קובי מיכאל ואלי קלוטשטיין, "התשתית הפסיכולוגית נותרה בקיבעונה", 10 באפריל, 2024

<https://www.misgavins.org/michael-klutstein-palestinian-opinion-polls>

הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.